

Sireenide kaudu sähvatusteni

Igor Kotjuh. Sireenid ja sähvatused. Vene keelest tõlkinud ja eesti keeles kirjutanud autor. Paide: Kite, 2022. 144 lk.

„Sireenide ja sähvatuste” luule on kirjutatud eri oludes, varasem luuletus on 2014. aastast, kuid kõiki tekste ühendab teravalt isiklik vastukaja sündmustele maailmas ning Eestis või seos nendega. See ei ole luule, mis peidaks end roosade unelmatepildede taha või looks täiesti uue seni nägemata maailma, vaid pigem on see igapäevane kõige siiramas mõistes. Selles tulevad esile Igor Kotjuhi kui luuletaja ja inimese aktiivne eluhoiak, hingelised valud, vapustused, ärevused, aga ka mängulised leiud, mis on alati seotud ümberingi toimuvaga. Kogumikku võiks isegi käsitleda omataolise luulepäevikuna, sest paljude luuletuste kõrval on autori kommentaar, kus ta kirjeldab, mis toimus ühel või teisel kuupäeval, missugusest sündmusest on üks või teine luuletus inspireeritud. Sündmused võib jaotada kahte peamisse kategooriasse: Ukraina sõda koos eelmänguga ning koroonaaeg, aga neile lisandub ka olmelis-isikuline luule enesemääratlemise raskustest eesti ja vene keele ja kultuuri vahel.

Kolme kategooriat ühendav motiiv on poeetilise väljenduse raskus, mis on tingitud kas poliitilistest („Sõdade ajal peab kirjandus pausi,” nagu provotseerivalt ütleb kogumiku epigraafis Vladimir Sorokin) või kultuurilistest põhjustest. Kogumikku läbivad sõjašokist mõjutatud korduvad refleksioonid luule jõuetusest või kirjutamise võimatusest, millega õigupoolest raamat

algabki: „sel aastal oli võimatu kirjutada luuletusi” (lk 9). Luuletaja kui looja otsekui ei saaks oma rolliga hakkama: „võtad sellise luuletuse / kätte, aga tema on kui lõngakera, / sikutad lõngaotsa – katkeb. / sikutad uuesti – katkeb. [---] võtad sellise luuletuse / kätte, aga tema on kui vormitu mass. / nagu savi, ent ei hakka kokku.” (Lk 10) Kotjuhi esile tõstetud humanistlik küsimus, missugune on autori või kogu kirjanduse roll sõja, massimõrvade ja hävituste ajal, eeldaks traditsiooniliste kultuurimõistete läbivaatamist ja ümberhindamist. Uutes oludes „kirjandus pole kirjandus / teater pole teater / kevad pole kevad” (lk 12). Psühholoogiliselt oleks ju mugav olla vait, kui „ei saa enam naerata / rõõmustada pisiasjade üle / tähistada pühi” (lk 136). Jõuetusest tingitud vaikus tõstabki kogumikus väga tihti pead kui võimalik ahvatlus ja põgenemisviis. Tähenduste totaalse nullimise olukorras (lk 123) ja teiste inimeste tragöödiade kaasa elades võivad tavaline meelt lahutav kirjandus ja samahästi ka esteetilised otsingud tunduda mõttetud, sobimatud, põgenemine kirjandusse aga oleks alatu. Kotjuh näitab, et valikud, „kas „vaikida” / või „läheks see kõik juba rutem mööda”” (lk 12), on tema jaoks vastuvõetamatud. Loobudes vaikimise või põgenemise võimalusest, kirjutab ta manifestilaadse luuletuse „see pole minu sõda”, kus vastandab kaks levinud hoiakulist käitumistendentsi: meelekindlusetult distantseerida ennast sõjast või siis väljendada aktiivset humanistlikku ja Ukrainat toetavat positsiooni, ja kinnitab, et Ukraina sõda on ka tema sõda, „sest ma olen agressiooni vastu [---] sest ma olen ohvri poolel [---] sest pole olemas abstraktset ülekohtu ja abstraktset leina [---] sest mõned põgenesid tema eest

minu kodumaale, elavad minu tänaval [---] sest täna on iga vaba inimene ukrainlane // seepärast kirjutan ma sõjavastast luulet / ja sõjaluulet samuti” (lk 138). Võiski öelda, et rõhutades luuletaja kaasaraäkimise olulisust („sõna on сила”, lk 93), vaidleb Kotjuh oma aktiivse ja kindla hoiakuga raamatu epigraafis toodud Sorokini sõnadega ning leiab jõudu just oma selge positsiooni väljendamises. Tema luulereetke võiks võrrelda sarnase olukorraga Anna Ahmatova kuulsast luuletusest „Mul oli hääl” („Мне голос был”, 1917), kus minategelase kindel otsus jääda koos oma rahvaga ning jagada viimase saatust on vastandatud äramineku ja loobumise ahvatlusele.

Viibimine koos rahvaga on oluline ka „Sireenide ja sähvatuste” luules. Kui solidaarsus Ukraina rahvaga on sõnastatud väga selgelt, siis eesti ja vene suhete keerukus väärib eraldi käsitlemist. Siinjuures tuleb esile paradoks. Kotjuh rõhutab oma eestikeelsust: tegu on ju enamasti eestikeelse luulekoguga, mille luuletused on kas algselt kirjutatud eesti keeles või on autor need tõlkinud eesti keelde. Raamatu üks osa kannabki sümboolset pealkirja „In eesti keel we trust”. Kuid vaatamata tugevale soovile olla eesti kirjanduses oma, tunneb Kotjuh end võõrana, mida suurepäraselt annab edasi luuletus „Keel ja kirjandus” (lk 51):

eestis vene keeles kirjutav autor
on eestivene kirjanik
eesti venekeelne kirjanik
vene emakeelega eesti kirjanik
eestis elav vene kirjanik

kuid mitte eesti kirjanik

Keeleline ja kultuuriline sobimatus eesti kultuurikonteksti on paljude painajalike ning ka enesekriitiliste luuletuste aines – autor heidab karmi pilgu just endale. Sobimatuks ei osutu ainult vene

taustale viitav nimi („mu nimi koormab mind / miks peaksin olema / igor kotjuh / kui elan eestis / kirjutan eesti keeles”, lk 88), vaid ka välimus („olen väsinud oma näost / olen väsinud olemast teiste keskel / nägu kui peegel / nägu kui mask”, lk 37) ja temperament („slaavilik temperament ja sõnaohtrus / kuidas saaks need eestikeelses tekstis välja lülitada?”, lk 89). Selline enese mahategemine osutab küll olulisele probleemile, kuid ei paku lahendust, vaid süvendab väsimuse ja jõuetuse tunnet. On märkimisväärne, et Kotjuh läheneb probleemile kontekstuaalselt, kõneldes mitte ainult endast, vaid ka teistest vene taustaga kultuuritegelastest Eestis, näiteks luuletuses „Visiitkaardihoidja” (lk 86). Luulekogust saab sisuliselt Kotjuhi koostatud kirjandusteadusliku kogumiku „Isamaa ja emakeele vahel” (2022) poeetiline illustratsioon, nii et neid kahte raamatut võiks lugeda koos, põimides sissevaateid eesti venekeelse kirjanduse arengusse identsumuredest kõnelevate luuletustega.

Lahenduseks saab aga oma olukorraga leppimine, binaarse opositsiooni ahelate eiramine. Või autori enda sõnul:

kas te olete eesti või vene luuletaja?
eesti ja vene luuletaja. (Lk 91)

Iseendaga leppimine annab palju mängulisi võimalusi, näiteks kakskeelsete luuletuste loomiseks, millele kogumikus lisandub ukraina keel (lk 110, 113).

„Sireene ja sähvatusi” võiks võrrelda nii kriisiaegade kroonikaga kui ka siseretkega: läbi vaikuse või loobumise ahvatluste ning võõraks tundmise kiuste jõutakse sisemise küpsuseni, millega kaasnevad kindel ühiskondlik positsioon ja multikultuursuse teadvustamine. Või nagu Igor Kotjuh kirjutab luuletuse ja meemi piire lõhkavas tekstis: „kõigepealt luule” (lk 45).

BORIS VEIZENEN